

Konrad Lorenz

HOVOŘIL SE ZVĚŘÍ,
S PTÁKY A RYBAMI

Konrad Lorenz

Hovořil se zvířím, s ptáky a rybami

Z německého originálu *Er redete mit dem Vieh, den Vögeln und den Fischen*, vydaného v roce 1983 nakladatelstvím Deutscher Taschenbuch Verlag GmbH & Co. KG v Mnichově, přeložili Božena a Josef Kosekovi.

Vychází s ilustracemi Konrada Lorenze.

Přebal navrhl, graficky upravil a sazbu provedl Vojtěch Domlátil.

Odpovědná redaktorka Markéta Nová.

Jazyková korektura Zdenka Mayerová a Klára Kolčavová.

Technická redaktorka Saša Švolíková.

Vydalo nakladatelství Argo, Milíčova 13, 130 00 Praha 3, www.argo.cz, roku 2013 jako svou 2047. publikaci.

Vytiskla tiskárna Protisk.

Vydání druhé, v Argu první.

ISBN 978-80-257-0942-9

Náše knihy distribuuje knižní velkoobchod Kosmas

Sklad: Za Halami 877, 252 62 Horoměřice

Tel.: 226 519 383, fax: 226 519 387

E-mail: odbyt@kosmas.cz, www.firma.kosmas.cz

Knihy je možno pohodlně zakoupit

v internetovém knihkupectví www.kosmas.cz

O výrobních chybách

Zkroušená předmluva k druhému německému vydání

My tři, to znamená autor, který dosud žádnou knížku nenapsal, nakladatelka, která je vlastně právnička a druhotně knihtiskařka a ještě nikdy žádnou knížku nevydala, a konečně lektor, který se sice ve svém oboru výborně vyzná, ale je mezi námi jediný literární „profesionál“, my tři jsme se v loňském roce jednou večer sešli, v pohodě jsme diskutovali o dobrých i špatných knihách o zvířatech a nakonec jsme se rozhodli, že vyrobíme tuto knížku. Jsme na náš výrobek opravdu hrdí, ale nechceme si zastírat, že jisté chyby má.

Tak například už jen titul „Hovořil se zvířím, s ptáky a rybami“! Zřejmě může být pochopen nesprávně, neboť jeden z mých čtenářů mi napsal, že knihu, kterou dostal k Vánocům, málem hned zase odložil, protože mu vůbec nebylo jasné, ke *keré* kategorii oslovených se má počítat.

Potom tu je název čtvrté kapitoly, „Tři dravci v akváriu“. Kdo si je přesně spočítá, zjistí, že jsou jen dva: larva potápníka vroubeného a larva vážky. Třetího dravce, byla to štika, lektor škrtl, protože byl příliš dlouhý (ten třetí dravec, nikoli lektor). Nadpis kapitoly

však nechal beze změny, takže jeden dravec chyběl. Obával jsem se nedozírných následků. Naštěstí si toho nedopatření povšiml jen jeden jediný čtenář: byl to učenec široko daleko známý svou důkladností.

A ještě tu je ta strašná historie se zlatými křečky, které prý lze nechat volně pobíhat po pokoji, protože — jak se v knížce tvrdí — nehryžou a nešplhají. Neblahé tušení se mě zmocnilo bezprostředně poté, co kniha vyšla, a já jsem našel hnízdo zlatých křečků na vysoké tereziánské skříni v pořadači dopisů. Tlustý starý sameček zjistil, že papír je vynikající stavební materiál pro hnízdo, vypracoval si skvělou opírací techniku výstupu komínem, pomocí které dokázal vyšplhat vzhůru mezi skříní a stěnou, aby nakonec vyhryzal uprostřed svazku dopisů kulovitou dutinu a takto získanou papírovou drtí útulně zařídil hnízdo. Z dopisů, které byly původně uvnitř onoho pořadače, zbylo jen cosi jako rámeček; směrem ven se kulaté díry zmenšovaly — v křivce, již si může snadno zrekonstruovat nikoli jen deskriptivní geometr — a pouze první a poslední listy zůstaly ušetřeny. Dopisy mých milých čtenářů, kteří po několika pochvalných poznámkách týkajících se obecné hodnoty knihy přecházejí ke kapitole o zlatých křečcích, zásadně okamžitě odkládám: vím, co přijde! Sám jsem křečky zase zahnal do klecí, nikoli ovšem pro ten pořadač — nic jiného dosud skutečně nesežrali —,

ale protože by ohrožovali tarbíka, který už nějakou dobu volně bydlel v mém pokoji. Jenže moje žena bohužel našla při posledním „gruntování“ v hnízdě dotyčného hlodavce jakožto těžce inkriminující corpora delicti červenou a modrou vlnu z koberce (z velkého perského koberce s původně tmavozeleným vzorkem, který mezitím změnil barvu na světle žlutavě zelenou; srv. str. 15). A tak bude muset z mého pokoje buď koberec, nebo tarbík, a já ještě přesně nevím, jak tohle dilema vyřeším.

A konečně jsem se právě v posledních dnech natolik rozčilil kvůli akváriím, že mi název druhé kapitoly „Co neudělá škodu: akvárium“ připadá přímo pobuřující. Nedávno mi totiž u jedné stolitrové nádrže v noci úskočně praskla tabule, takže pokoj byl plný vody, a především v pět hodin ráno přestala současně fungovat má tři vzduchovací zařízení. Než se mi podařilo opravit alespoň jedno, musel jsem s nimi sedm hodin zápolit, aby mi nelekla spousta dorůstajících cichlid (*Etoplus maculatus*). V mé knížce pochopitelně najdeme dost výslovných varování, že se nádrž nemá rybami příliš přepĺňovat a že jich rozhodně nemá být víc, než kolik dovoluje biologická rovnováha akvária. Ovšem v té mé nádrži bylo bohužel kolem tří set malinkých etropusů dlouhých dva až tři centimetry, a přitom jich tam mělo být nanejvýš třicet. A tak lze opravování vzduchovacích zařízení do jisté míry srovnat s prací chirurga bojujícího se silně krvácející cévou,

kteřou nemůže najít. Ale ráno, to přísahám, bylo těch přespočetných dvě stě sedmdesát rybích dětiček odsunuto do různých vídeňských obchodů s okrasnými rybami.

Po všech těchto zkušenostech jsem byl z názvů kapitol tak rozuzlen, že jsem si pořídil dvě pěnkavy, protože devátá kapitola se jmenuje „Nepořizuj si pěnkavu“. Jsou to dva roztomilí mladí ptáčci, které odchovala moje spolupracovnice dr. Ilse Prechtel-Gillesová, protože chtěla experimentálně studovat žebravé reakce u mladých zpěvných ptáků. Zpočátku byli ptáčci půvabní, krotcí a velice milí. To uvádím pro útěchu oněm milovníkům ptáků mezi mými čtenáři, kteří mi psali vyčítavé dopisy na obranu pěnkavek.

A přesto je, relativně vzato, vlastně pravda všechno, co je v knížce psáno. Ponechme tedy všechno přesně tak, jak to můžeme číst v prvním vydání — úmyslně. Jistěže bych dneska už některé z těchto vět napsat nemohl — živé ploty jsou vysekány, pole otrávena, stav ptactva ohrožen. Proto by dnes už například nikdo neměl vzít ani jedno ptačí mládě z hnízda.

Předmluva

*Co mi z hněvu vzešlo,
to zakrátko vyrostlo,
vykvetlo — a přívál to vzal.
Co mi z lásky vzkličilo,
jen pomalu vzrůstalo,
uzrálo — a Bůh tomu požehnal!*

Peter Rosegger

Aby mohl člověk psát příběhy o zvířatech, musí mít vřelý a pravý cit pro živoucí stvoření. Mně snad lze přiznat, že takový jsem; ale: Krásné verše Petera Roseggera mě nenapadly proto, že tato knížka vznikla především z lásky k živému *zvířeti*, nýbrž z hněvu nad *knihami*, ve kterých se o zvířatech píše. Neboť musím přiznat: Jestli mě v životě někdy něco rozhněvalo, pak to bylo sepisování takovýchto zvířecích historek.

A proč jsem se hněval? Pro tu spoustu neuvěřitelně špatných, prolhaných příběhů o zvířatech, které dnes nabízejí všechna nakladatelství; také na tu spoustu pisálků, kteří předstírají, že vyprávějí o zvířatech, ale přitom o nich vůbec nic nevědí. U koho včela otevírá chřtán a křičí, u koho se štiky popadají v boji za hrdlo — ten

dokazuje, že nemá ani sebemenší představu o tom, jak ono zvíře, které údajně podle vlastního pozorování a z lásky k němu popisuje, vůbec vypadá. Kdyby k sepsání knihy o zvířatech stačilo několik informací příslušných chovatelských svazů, pak by lidé jako třeba starší Heck, Bengt Berg, Paul Eipper, Ernest Seton Thompson nebo W. Kwonnesin museli být úplní blázni, protože věnovali zkoumání zvířat celý život. Nedá se ani dohlédnout, kolik omylů takové nezodpovědně napsané příběhy o zvířatech vnesly mezi čtenáře, zejména mezi mladé čtenáře, kteří se o ně živě zajímají.

At' mi nikdo nenamítá, že nerespektování skutečnosti patří k legitimním svobodám uměleckého ztvárnění. Jistě, básníkům je dovoleno „stylizovat“ — jak si to vyžaduje básnický proces — zvíře stejně jako každý jiný objekt: vlci a pardál Rudyarda Kiplinga i jeho nepřekonatelná cibetka Rikkitikkitavi mluví jako lidé, včelka Mája Waldemara Bonselse se umí vzorně chovat a být zdvořilá jako lidé.

Takové stylizace jsou dovoleny jen tomu, kdo zvíře skutečně zná. Ani výtvarný umělec nemusí reprodukovat předmět svého zobrazení s vědeckou přesností. Avšak třikrát běda mu, jestliže ho *nezná* a používá stylizace jen proto, aby zakryl svou nemožnost.

Jsem přírodovědec, nikoli umělec. Proto si nedovolím naprosto žádnou tvůrčí svobodu a stylizaci. Ostatně soudím, že chci-li čtenáři přiblížit, jak je zvíře krásné, vůbec takovou svobodu nepotřebuji a naopak postačí, budu-li se i zde držet pouze skutečnosti

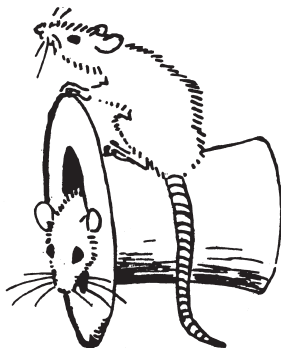
Předmluva

stejně jako v přísně vědeckých pracích. Neboť pravdy organické přírody mají svou laskavou a úctyhodnou krásu, a jsou stále krásnější, čím hlouběji pronikáme do jejich jednotlivostí a zvláštností. Je nesmyslné domnívat se, že konkrétnost výzkumu, vědění, znalost přírodních souvislostí omezují radost z podivuhodnosti přírody. Naopak: Člověka vzruší živoucí skutečnost přírody tím hlouběji a trvaleji, čím více o ní ví. Neexistuje dobrý a úspěšný biolog, kterého by nepřivedla k jeho životnímu povolání niterná radost z krásy živoucího stvoření a kterému by vědění, jež se mu v tomto povolání stále rozšiřuje, radost z přírody opět neprohloubilo. A víc než pro všechna ostatní vědecká odvětví zabývající se životem to platí pro oblast zkoumání, které jsem se sám po celý život věnoval, totiž výzkumu *chování zvířat*. Ten totiž vyžaduje, abychom živé zvíře nejen bezprostředně a důkladně znali, ale také abychom při pozorování měli až nadlidskou trpělivost, protože pouhý teoretický zájem o zvíře by nestačil; chceme-li u výzkumu vytrvat, musí tu být láska, jež dokáže právě v chování člověka a zvířete spatřit příbuznost, kterou dosud jen pociťovala.

A tak snad smím doufat, že mi tuto knížku nakonec nevezme velká voda; napsal jsem ji sice v hněvu, jak jsem se sám přiznal, ale tento hněv vzešel z lásky.

Altenberg, v létě 1949
Konrad Lorenz

Se zvířaty jsou mrzutosti

Proč začínám své vyprávění stinnými stránkami spolužití se zvířaty? Protože míra, s jakou je člověk připraven tyto stinné stránky snášet, to znamená přinášet oběti, je také mírou lásky ke zvířatům. Nikdy nemohu být dost vděčný svým trpělivým rodičům, kteří jen kroutili hlavou nebo si odevzdaně povzdechli, když jsem jako školák nebo jako mladý student už zase přinesl domů nového domácího kamaráda, od něhož se dalo nejspíš očekávat, že v budoucnu napáchá nějakou škodu. A co za ta léta vytrpěla a strpěla moje žena! Vždyť která manželka by dovolila, aby po bytě volně pobíhala ochočená krysa, jež uhryzává z prostěradel drobkové proužky, protože si jimi tapetuje hnízdo? Která manželka by snesla, že kakadu uštípe z prádla, které se suší na zahradě, všechny

knoflíky? Nebo že ochočená divoká husa přespává v ložnici, odkud ráno odlétá oknem? (Divoké husy *nejsou* čistotné.) Nebo: Co by řekla jiná žena, když se ukáže, že ty hezké modré skvrnky, jimiž zpěvaví ptáci, kteří se nazobali bezinek, ozdobili všechen nábytek a záclony, absolutně „nepouštějí“? Co by řekla, kdyby... a mohlo by toho být celých dvacet stránek!

Jistě se mě zeptáte: copak je to všechno nezbytně nutné? A moje odpověď bude hlasitě a zřetelně Ano. Jistěže je možné chovat zvířata i tak, že je umístíme do naprosto vhodných klecí, avšak *poznat* vyšší a duševně čilejší zvířata lze jen tehdy, když se smějí volně pohybovat. Jak ubohá, jak přímo vnitřně zmrzačená je taková poloopice, opice nebo větší papoušek, žije-li v kleci, a jak neuvěřitelně čilý, zábavný a zajímavý je totéž zvíře, má-li úplnou svobodu! Potom se ovšem musíme připravit na škody a mrzutosti. Odjakživa bylo mou specialitou, že jsem už jen z metodicko-vědeckých důvodů choval vyšší zvířata v neomezené svobodě a že jsem prováděl podstatnou část svých zkoumání na volně žijících ochočených zvířatech. Mříž klece hrála v Altenbergu opačnou roli než jinde: měla zvířatům zabránit, aby se dostala do domu nebo do přední zahrady. Také jim byl vydán nejpřísnější „zákaz pobývání“ za plotem, který ohrazoval krásné květinové záhony. Ale pro taková chytrá zvířata má všechno zakázané magickou přitažlivost, v tom se podobají malým dětem. A kromě toho z roztomile

přítulné divoké husy toužily po lidské společnosti. A tak se často stávalo, že než se člověk ohlédl, páslo se dvacet nebo třicet divokých husí na květinových záhonech nebo, což bylo ještě horší, vpadlo na verandu a hlasitě kejhalo na pozdrav. Přirozeně, sotva můžeme zabránit ptáku, který umí létat, ale nebojí se člověka, aby si nezaletěl někam, kde ho nechceme. Ani nejhlasitější křik, ani nejprudší mávání rukama tady nepomůže. Jediným jakžtakž působícím odstrašujícím prostředkem zůstal obrovský, křiklavě červený zahradní slunečník. Když divoké husy zase jednou začaly spásat čerstvě zasázené květiny, vyřítila se proti nim moje žena — jako rytíř s nastaveným kopím — se složeným slunečníkem pod paží, vyrazila válečný pokřik a prudce slunečník rozevřela. To bylo moc i na naše husy, a tak se svištěním vzlétly do vzduchu. Avšak můj otec bohužel všechny manželčiny pokusy směřující k výchově hus mařil. Starý pán měl husy divoké velice rád, líbilo se mu, jak rytířsky a odvážně se chovali houseři, a tak si to nedal vzít a denně je zval, aby s ním posvačily na verandě. Protože v oné době už dost špatně viděl, povšiml si *materiálních* následků takové husí návštěvy jen tehdy, pokud do nich přímo šlápl. Když jsem jednoho dne v podvečer šel na zahradu, husy jsem tam k svému údivu nespatriil. Se zlým tušením jsem utíkal do otcovy pracovny, a co jsem neviděl: Na nádherném peršanu stálo kolem mého tatínka čtyřiadvacet hus, on seděl za psacím stolem, pil čaj, klidně